

تحلیل رابطه بین هوش معنوی و سبک تصمیم‌گیری اخلاقی با نقش میانجی سوگیری شناختی

مهدی ناصری^۱، دکتر زهره حاجیه^{۲*}، دکتر نوروز نواله زاده^۳

۱. گروه آموزشی حسابداری، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران

۲. گروه آموزشی حسابداری، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. گروه آموزشی حسابداری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۸/۰۱/۱۴، تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۳/۱۶)

چکیده

زمینه: هوش معنوی توانایی رفتار کردن با دلسوزی و دانایی در حین آرامش درونی و بیرونی، صرف‌نظر از پیشامدها و رویدادهاست. افراد با هوش معنوی در حین قضاوت، توانایی منصفانه رفتار کردن را دارند. هوش معنوی و سوگیری شناختی بر سبک تصمیم‌گیری حسابرسان تأثیر دارد. در این پژوهش رابطه سوگیری شناختی، هوش معنوی و سبک تصمیم‌گیری اخلاقی مورد بررسی قرار گرفت.

روش: تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری و تحلیل اطلاعات توصیفی - پیمایشی است. جامعه و نمونه آماری حسابرسان شاغل در سازمان حسابرسی بوده و روش نمونه‌گیری روش تصادفی ساده بوده و برای بدست آوردن تعداد نمونه از فرمول جامعه نامحدود کوکران استفاده گردید و در نهایت ۱۵۴ نفر پاسخ دهنده پرسشنامه بودند. برای آزمون فرضیات از مدل‌یابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار پی‌ال‌اس استفاده گردید.

یافته‌ها: اطلاعات حسابداری بر ادراک و قضاوت سرمایه‌گذاران اثر می‌گذارد، و هوش معنوی با سبک تصمیم‌گیری حسابرسان در سازمان حسابرسی با ضریب تعیین ۰/۲۵۴ (اطلاعات مدار) و ۰/۴۰۱ (مفهوم مدار) در سطح اطمینان ۹۵ درصد ارتباط مثبت و معناداری دارد. نتایج نشان داد که سوگیری شناختی بر ارتباط بین این دو متغیر موثر است و تأثیری مثبت دارد.

نتیجه‌گیری: پژوهش حاضر نشان داد که سوگیری شناختی بر ارتباط بین این دو متغیر یعنی هوش معنوی و تصمیم‌گیری تأثیرگذار است اما با توجه به رسوایی‌های مالی اخیر در کشورهای پیشرفته و به تبع آن کشورهای در حال توسعه که بیان‌گر نقض ضوابط اخلاقی است، اهمیت جایگاه اخلاقی حسابرسان را بیش از پیش آشکار نموده است.

کلیدواژگان: سوگیری شناختی، هوش معنوی، سبک حسابرسان، سبک تصمیم‌گیری

سر آغاز

رفتار حرفه‌ای نشان دهنده مجموعه‌ای از قوانین و ارزش اخلاقی^۶ است و این قوانین اخلاقی برای وجود و تداوم حرفه ضروری هستند. با توجه به رسوایی‌های آشکار و نهان مالی اخیر یکی از دغدغه‌های اصلی بالا بردن عملکرد حسابرسان^۷ و حسابداران و اعتماد سازی است، یکی از بهترین موارد، بازگشت و تقویت هوشهای اصلی و طبیعی از جمله هوش‌های عاطفی^۸، معنوی^۹ و اخلاقی^{۱۰} در حسابداران و حسابرسان و احساس مسئولیت آن‌ها در قبال جامعه، انسان و طبیعت و دور شدن از حیات مجازی و دنیای سود و سرمایه است (۵). سوگیری شناختی، اصطلاحی که توسط کانمن و تیورسکی در دهه ۱۹۷۰ ابداع شد، می‌تواند به عنوان یک خطای نظام‌مند در تصمیم‌گیری انسان تعریف شود که نیاز به پردازش اطلاعات موثر را محدود می‌سازد، در

وجود رفتار اخلاقی^۱ برای حرفه حسابرسی^۲ ضروری است. رفتار اخلاقی نیازی اساسی برای جلب اعتماد استفاده‌کنندگان خدمات می‌باشد که این خدمات نیازمند صداقت و عینیت و رازداری^۳ در ارائه صورت‌های مالی هستند (۱). تئوری سبک‌های تصمیم‌گیری الگوهای جمع‌آوری، طبقه‌بندی و نحوه استفاده از اطلاعات توسط افراد را در زمانی که در موقعیت تصمیم‌گیری قرار دارند، مورد مطالعه قرار می‌دهد (۲). فساد مالی^۴ که در سال‌های اخیر در گوشه و کنار دنیا از جمله ایران رخ داده، دامنگیر حسابرسان نیز بوده است. این موضوع باعث شده است که رعایت اخلاق حرفه‌ای^۵ در حرفه حسابرسی مورد تردید قرار گرفته، شهرت و مشروعیت مؤسسات حسابرسی نیز در معرض خطر باشد.

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: drzhajiha@gmail.com

۱۰۰ می‌باشد و دارای ۷ بُعد می‌باشد. طیف نمره‌دهی: مقیاس پنج گزینه‌ای (کاملاً مخالفم=۱، مخالفم=۲، نظری ندارم=۳، موافقم=۴، کاملاً موافقم=۵) (۳ و ۴).

برای سوگیری شناختی از پرسشنامه استاندارد سنجش سوگیری پرروب
دات استفاده شد. این پرسشنامه از ده گویه تشکیل شده که پاسخ دهنده
به آن‌ها در قالب طیف نمره‌دهی: مقیاس پنج گزینه‌ای پاسخ می‌دهند
(۱۰۹).

پرسشنامه سبک تصمیم‌گیری^{۱۳} شخصی دارای ۷ سوال می‌باشد. آلفای آن بالای ۷۰ درصد بدست آمد که نشان دهنده پایایی قابل قبول این پرسشنامه می‌باشد. برای انتخاب هر «الف» و «د»، امتیازی در سبک «مفهوم مدار» لحاظ می‌شود. برای انتخاب هر «ب» و «ج»، امتیازی در سبک «اطلاعات مدار» لحاظ می‌شود. مقیاس پنج گزینه‌ای است (اصلاً= ۱، کمی= ۲، تاحدی= ۳، زیاد= ۴، کاملاً= ۵) (۱۱ و ۱۲).

برای آزمون آماری مدل‌سازی معادلات ساختاری و برای نرمال سازی از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۱ انجام گرفت و برای اجرای تحلیل مسیر، از نرم‌افزار PLS بهره گرفته شد.

یافته‌ها

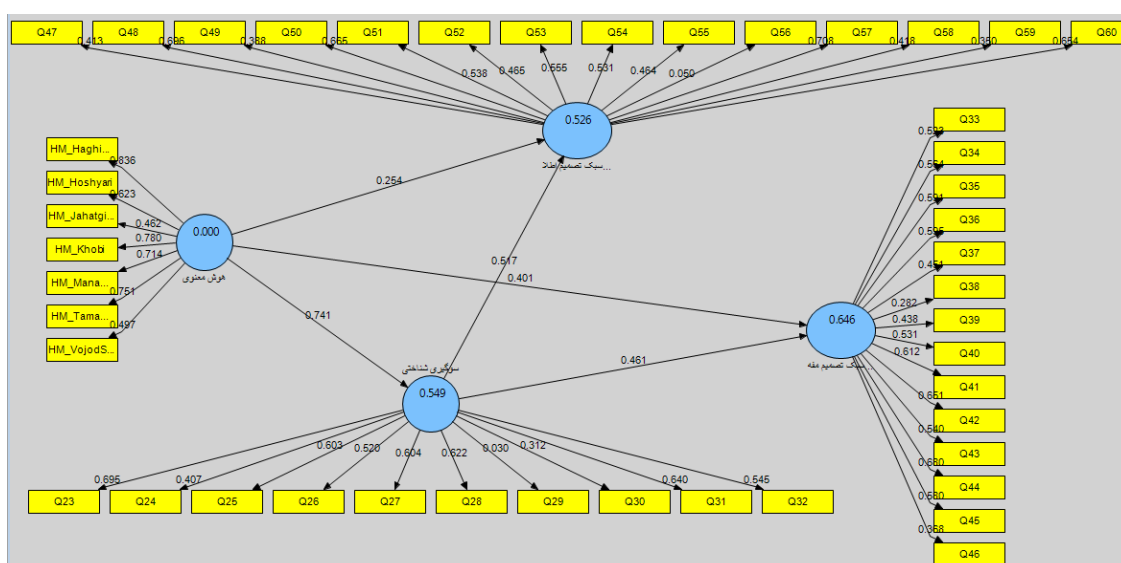
با توجه به این که سطح معنی‌داری آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای برخی از متغیرهای مدل پایین‌تر از ۰/۰۵ و برخی بالاتر از ۰/۰۵ می‌باشد، نتایج پژوهش نشان می‌دهد برخی متغیرها دارای توزیع نرمال و برخی دیگر دارای توزیع نرمال نمی‌باشد. بنابراین برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از نرم افزار Smart-PLS₂ استفاده شده است. سایر مقادیر مدل پژوهش در اشکال زیر، مشاهده می‌شود.

نهایت منجر به خطا در تصمیم‌گیری می‌شود (۶). نیروی انسانی در سطح سازمان‌ها و شرکت‌ها شامل مجموعه‌ای از افراد با نیازهای بی‌شمار هست. هم قاضی و هم حسابرس با ادعاهایی مواجه هستند، شواهد پشتیبان ادعاها را جمع‌آوری و ارزیابی نموده و نهایتاً بر اساس معیارهایی که در اختیار آن‌هاست نظر داده و قضاوت می‌کنند (۷) هوش معنوی به عنوان یک حس اخلاقی تعریف می‌شود، توانایی تنظیم قوانین سفت و سخت، درک و عشق و توانایی برابر برای دیدن زمانی که عشق را درک می‌کند (۸). هدف پژوهش، پی بردن به وجود ارتباط معنادار عوامل هوش معنوی و تصمیم‌گیری^{۱۱} با در نظر گرفتن نقش میانجیگری سوگیری شناخته^{۱۲} حسابرس است.

روش

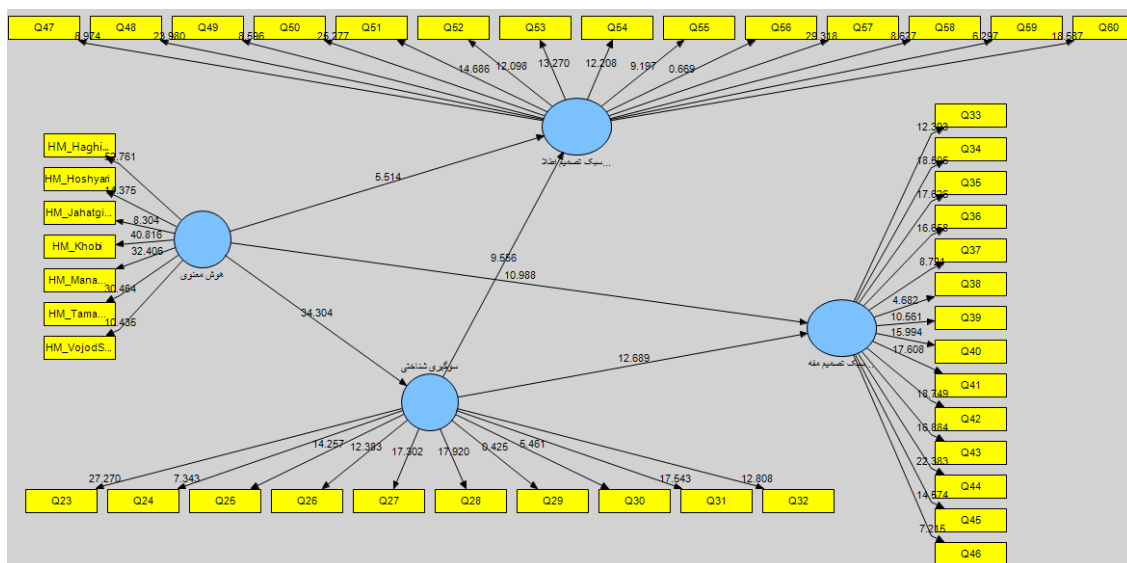
تحقیق حاضر از نظر روش اجرا، توصیفی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی - پیمایشی بود. جامعه آماری کلیه کارکنان سازمان حسابرسی می‌باشد، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بوده و برای بدست آوردن تعداد نمونه از فرمول جامعه نامحدود کوکران استفاده گردید و در نهایت ۱۵۴ نفر پاسخ دهنده پرسشنامه‌های پژوهش بودند. به منظور ارزیابی پایایی سنج، ضرایب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای نمونه مقدماتی، گویای پایایی مناسب متغیرها و شاخص‌های آن بود. همچنین در این پژوهش از پایایی مرکب جهت بررسی پایایی مدل اندازه‌گیری استفاده شده است و از آزمون روایی همگرا و روایی واگرا جهت بررسی آزمون روایی مدل اندازه‌گیری استفاده شده است.

پرسشنامه هوش معنوی با هفت بعد معرفی شده است. از پرسشنامه هوش معنوی جامع با هنجار ایرانی استفاده شد که در ایران در سال ۱۳۹۰ هنجاریابی شده است. اعتبار آن با ضریب آلفای کرونباخ سنجیده شد که در این گروه ۰/۹۶ می باشد. در هوش معنوی جامع بالاترین نمره

نگاره ۱: مقادیر شدت روابط بین متغیرهای پژوهش در مدل نهایی

دکتر زهره حاجیه و همکاران: تحلیل رابطه بین هوش معنوی و سبک تصمیم‌گیری اخلاقی با نقش میانجی سوگیری شناختی

نگاره ۲: مقادیر T روابط بین متغیرهای پژوهش در مدل نهایی

همچنین سوگیری شناختی با سبک تصمیم‌گیری حسابرسان در سازمان حساسیتی ارتباط معناداری دارد و این ارتباط از نوع مثبت می‌باشد. همانطور که سوگیری شناختی باعث تحریف تصمیم‌گیری و در نتیجه منجر به خطاهای انسانی در قضاوت، تصمیم‌گیری و رفتار می‌شود که با نتایجی تحت عنوان سوگیری شناختی و حسابرسان سازمان همخوانی دارد (۱۶). همچنین بخشی از یافته‌ها با تحقیقی تحت عنوان "رابطه بین هوش اخلاقی با عملکرد حسابرسان مستقل" (۱۷) و "تحلیل رابطه جهت‌گیری‌های اخلاقی با شدت و حساسیت اخلاقی" (۱۸) همسو می‌باشد.

در راستای یافته‌های این تحقیق به شرکاء و مدیران حسابرسان پیشنهاد می‌شود که در استخدام و انتخاب دانش‌آموختگان حسابرسان، هوش معنوی آنان را در نظر گیرند؛ که باعث می‌شود که سبک و نحوه تصمیم‌گیری آنان در شرایط مختلف و با صاحبکاران مختلف بهتر باشد. محدودیت مهم این تحقیق ناشی از محدودیت‌های ذاتی پرسشنامه می‌باشد.

نتیجه‌گیری

با توجه به رسوایی‌های مالی^{۱۵} اخیر در کشورهای پیشرفته و به تبع آن کشورهای در حال توسعه که بیانگر نقض ضوابط اخلاقی است، اهمیت جایگاه اخلاقی حسابرسان بیش از پیش آشکار شده است. حسابرسان علاوه بر تبحر در فعالیت حرفه‌ای خود باید به مسئولیت‌های اخلاقی خود نیز توجه نمایند. نگرانی در مورد قابلیت اتکا به گزارش‌های حسابرسان، ما را بر آن می‌دارد که به جنبه‌های اخلاقی رفتار حرفه‌ای حسابرسان توجه نماییم. یکی از جنبه‌های مهم هوش اخلاقی است که می‌تواند بر عملکرد حسابرسان تأثیرگذار باشد. اخلاق در همه زمینه‌ها منافع عمومی تأثیرگذار است و استفاده‌کنندگان از صورت‌های

شدت ارتباط، میزان شدت روابط بین متغیرها را نشان می‌دهد و طیف این ضریب بین ۰ تا ۱ می‌باشد. هر چه این میزان به ۱ نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده قوی‌تر بودن روابط بین متغیرها می‌باشد. مقادیر T (که حاصل تقسیم شدت ارتباط بر خطای استاندارد است) نشان‌دهنده معنی‌داری رابطه متغیرها است. مقادیر T بین ۱/۹۶- و ۱/۹۶ نشان دهنده عدم وجود ارتباط معناداری میان متغیرهای مکنون مربوط است. مقادیر T بین ۱/۹۶ و ۲/۵۷۶ نشان دهنده ارتباط معناداری با بیش از ۹۵٪ اطمینان میان متغیرهای مکنون مربوط است. مقادیر T مساوی و بزرگتر از ۲/۵۷۶ نشان دهنده ارتباط معناداری با بیش از ۹۹٪ اطمینان میان متغیرهای مکنون مربوطه است.

بحث

نتایج نشان داد که سوگیری شناختی بر ارتباط بین دو متغیر هوش معنوی و تصمیم‌گیری تأثیرگذار است، یافته‌ها حاکی از آن بود که هوش معنوی با سبک تصمیم‌گیری حسابرسان در سازمان حسابرسان ارتباط معناداری دارد و این ارتباط از نوع مثبت می‌باشد. در پژوهشی تحت عنوان "رابطه ویژگی‌های شخصیتی با شکل‌گیری قضاوت اخلاقی" به این نتیجه رسیدند که ثبات هیجانی و گشودگی به تجربه با قضاوت اخلاقی رابطه مستقیم و معنی‌داری دارند، به نظر می‌رسد حسابرسانی که دارای قضاوت‌های اخلاقی صحیح می‌باشند، دارای تیپ شخصیتی هستند که این دو ویژگی در آنان بارزتر است. که با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد (۱۳). در تحقیقی دیگر تأثیر هوش معنوی بر بروز سوگیری‌های رفتاری^{۱۴} سرمایه‌گذاران بررسی گردید. که با نتایج این تحقیق همخوانی دارد (۱۴). در پژوهشی تحت عنوان "رابطه بین هوش هیجانی، هوش معنوی و عملکرد حسابرسان" به این نتیجه رسیدند که بین هوش معنوی و هوش هیجانی رابطه معنی‌داری وجود دارد که این یافته نیز همسو با یافته‌های این تحقیق است (۱۵).

4. Ebrahimi SE, Morfou MH, Ghanbarloo F. (2016). The relationship between spiritual intelligence and behavioral bias in investors of tehran stock exchange. Ninth Quarterly; 33: 25-51. (In Persian).
5. Goodarzi S, Hajiha Z. (2017). The relationship between personality traits and the formation of ethical judgment. Ethics in Science and Technology; 12(4): 56-35. (In Persian).
6. Hajiha Z, Molassatani J. (2016). Investigating the relationship between emotional intelligence and analytical intelligence with auditors' performance. Management Accounting; 9(28): 52-39.
7. Hassas Yeganeh Y, Maghsoudi O. (2016). Ethical Values in Professional Judgment. Ethics in Science and Technology; 6(1): 41-51. (In Persian).
8. Mata R. (2011). Cognitive bias. Encyclopedia of Human Behaviour; 1: 531-535.
9. Moradi M, Afshar I, Hassas Yeganeh S. (2017). The relationship between emotional intelligence, spiritual intelligence and auditor performance. financial accounting and auditing research. Ethics in Science and Technology; 9(35): 64-41. (In Persian).
10. Perout A, Dat SEA. (2006). Effect of emotional intelligence and spiritual intelligence on transformational leadership, job satisfaction and performance manager. Management Journal; 5(9): 55-78.
11. Royaei RA, Talebnia Gh, Hassas Yeganeh Y, Jalili S. (2013). Investigating the relationship between individual ethics philosophy and demographic characteristics with audit quality reduction behaviors. Management Accounting Quarterly; 6(16): 26-15. (In Persian).
12. Shahin A, Kahneman D, Anderson F. (2007). Judgment under uncertainty. Heuristics and Biases Science; 185: 1124-1131.
13. Sukidi M. (2002). Spiritualized education. Compass: Major Budi Character Education.
14. Salehi T. (2016). The relationship between auditor professional ethics and auditor quality. Ethics in Science and Technology; 11(3): 25-31. (In Persian).
15. Tversky A, Kahneman D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. Science; 185 (4157): 1124-1131 .
16. Zohar D, Marshall D. (2000). I. SQ: Connecting with Our Spiritual Intelligence. New York: Bloomsbury.
17. Hajiha Z, Molassatani, J. (2016). Ethical intelligence and auditors' performance. Journal of Ethics in Science and Technology; 11(1): 105-116.
18. Asadiyan oghani A, Hajiha Z, Royaei R, Vakili Fard HR. (2019). Analyzing the relationship between ethical orientation with intensity and sensitivity. Ethics in Science and Technology; 14 (3): 137-141.

مالی دسترسی مستقیم به اطلاعات نداشته و باید بر رفتار حرفه‌ای و اخلاقی دیگران قضاوت نمایند مهم است از جمله حسابرسی و خدمات اطمینان بخشی حرفه‌ای. مفهوم هوش معنوی و اخلاقی در بین حسابرسان در بردارنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسأله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی، بین فردی شامل می‌شود و حسابرسان را در جهت هماهنگی با پدیده‌های اطرافش و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می‌نماید.

ملاحظه‌های اخلاقی

پژوهش حاضر با آگاهی پژوهشگران از هدف پژوهش و همکاری آن‌ها در تکمیل سؤال‌های پرسشنامه پژوهش و با معرفی منابع مورد استفاده، اصل امانت‌داری رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار محترم شمرده است.

واژه نامه

1. Ethical behavior	رفتار اخلاقی
2. Auditing profession	حرفه حسابرسی
3. Privacy	رازداری
4. Financial Corruption	فساد مالی
5. Professional Ethics	اخلاق حرفه‌ای
6. Moral Value	ارزش اخلاقی
7. Auditors' performance	عملکرد حسابرسان
8. Emotional Intelligence	هوش عاطفی
9. Moral Intelligence	هوش اخلاقی
10. Decision making factors	تصمیم‌گیری
11. Spiritual Intelligence	هوش معنوی
12. Recognition Biases	سوگیری شناختی
13. Decision-Making style	سبک تصمیم‌گیری
14. Behavioral bias	سوگیری رفتاری
15. Financial Scandal	رسواییهای مالی

References

1. Amram M, Derair NM. (2007). Contribution spiritual intelligence on employee performance at bank muamalat tulungagung. Journal of Economic Education; 1 (2): 256-273. (In Persian).
2. Berman M. (2001). Developing SQ (spiritual intelligence) through ELT. Oxford: Oxford University Press .
3. Bouhawia M, Gugus I, Zaki B. (2015). The effect of working experience, integrity, competence ,and organizational commitment on audit quality. IOSR Journal of Economics and Finance; 6(4): 60-67.